

Czterdzieści i cztery, czyli mesjanizm i profetyzm III części Dziadów

Zasób składa się z 3 ilustracji, 21 ćwiczeń (w tym 5 interaktywnych).

Bibliografia:

- Źródło: Juliusz Słowacki, *Podróż do Ziemi Św. z Neapolu*, [w:] tegoż, *Dzieła wybrane*, Wrocław 1979.
- Źródło: Adam Mickiewicz, *Widzenie*, [w:] tegoż, *Dzieła*, t. 1, Warszawa 1993, s. 407–409.
- Źródło: Adam Mickiewicz, *Dziady. Część trzecia*, dostępny w internecie: <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/dziady-dziady-poema-dziady-czesc-iii.html> [dostęp 29.01.2022].

Czterdzieści i cztery, czyli mesjanizm i profetyzm III części *Dziadów*

Płonące drewno

Źródło: pexels, domena publiczna.

((Adam Mickiewicz

Dziady. Część trzecia

Panie! Czymże ja jestem przed Twoim obliczem?

Prochem i niczem,

Ale gdym Tobie moję nicość wypowiadał,

Ja, proch, będę z Panem gadał.

(Ks. Piotr, scena V, w. 1-4)

Źródło: Adam Mickiewicz, *Dziady. Część trzecia*, dostępny w internecie: <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/dziady-dziady-poema-dziady-czesc-iii.html> [dostęp 29.01.2022].

Wizjonerzy, profeci, przepowiadacze przyszłości zazwyczaj budzą nieufność, aczkolwiek znajdują również swoich wiernych odbiorców. Wydaje się, że współcześnie człowiek ma racjonalny stosunek do problemów ludzkiej egzystencji i nie ufa przepowiedniom, choć niejednokrotnie chętnie o nich czyta. Adam Mickiewicz w swoim dramacie ukazał dwóch bohaterów o skłonnościach profetycznych. Konrad zbuntował się przeciwko Bogu i był gotowy na konfrontację z Nim, nawet za cenę życia. Ksiądz Piotr – pokorny [franciszkanin](#) – przepowiedział męczeńską ofiarę młodych Polaków. Warto zastanowić się, który z nich jest bardziej przekonujący – i dlaczego.

Widzenie księdza Piotra

Ćwiczenie 1

Do poszczególnych definicji przypisz pojęcia zamieszczone pod tabelą.

Definicja	Pojęcie
powołanie do głoszenia woli bóstwa i wieszczanie przyszłych wydarzeń	
osoba obdarzona zdolnością przewidywania przyszłości	
osoba obdarzona zdolnościami ezoterycznymi, przepowiadająca przyszłość w kontekście astrologii	
osoba przepowiadająca przyszłość, synonim sławnego poety romantycznego	
osoba wyposażona w cechy nadprzyrodzone	

jasnowidz

cudotwórca

wieszcz

profetyzm

wróżbiarz

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 2

Na podstawie lektury dramatu zbierz informacje na temat ks. Piotra. Zapisz je poniżej.

Ćwiczenie 3

Spśród wymienionych wartości wybierz te, których wymaga duchowość franciszkańska.

☐ modlitwa i praca

☐ prostota

☐ poznanie rozumowe

☐ pokora

☐ asceza

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 4

Uzasadnij, że wskazane przez ciebie w ćwiczeniu 2. wartości są wyznacznikami duchowości franciszkańskiej.

Najbardziej profetycznym fragmentem III. cz. *Dziadów* jest *Widzenie ks. Piotra*. W jego wizji dzieje Polski układają się według planu Boskiego ([prowidencjalizm](#)). Dzieje narodu stanowią powtórzenie historii ewangelicznej. Ksiądz Piotr sugeruje, że naród – podobnie jak Chrystus – musi ponieść męczeńską śmierć na krzyżu, lecz później zmartwychwstanie, odzyska wolność dla siebie i innych narodów. Dlatego w dziejach świata Polska ma odegrać rolę Chrystusa narodów. Takie założenia wpisują się w koncepcję mesjanizmu.

Przeczytaj fragmenty *Widzenia ks. Piotra* i wykonaj polecenia.

((Adam Mickiewicz

Dziady. Część trzecia

Tyran wstał – Herod! – Panie, cała Polska młoda

Wydana w ręce Heroda.

Co widzę – długie, białe dróg krzyżowych biegi.

Drogi długie – nie dojrzeć przez puszcze, przez śniegi –

Wszystkie na północ – tam, tam w kraj daleki
Płyną jak rzeki.
Płyną: ta droga prosto do żelaznej bramy;
Tamta jak strumień wpadła pod skałę, w te jamy,
A tamtej ujście w morzu – Patrz! Po drogach leci
Tłum wozów – jako tłumy wiatrami pędzone.
Wszystkie tam w jedną stronę,
Ach! Panie! To nasze dzieci,
Tam, na północ – Panie, Panie!
Takiż to ich los – wygnanie.
I dasz ich wszystkich wygubić za młodu.
I pokolenie nasze zatracisz do końca?
Patrz – ha – to dziecię uszło – rośnie – to obrońca!
Wskrzesisiel narodu,
Z matki obcej, krew jego dawne bohaterzy,
A imię jego będzie czterdzieści i cztery.
(Scena V, w. 5–24).

Źródło: Adam Mickiewicz, *Dziady. Część trzecia*, dostępny w internecie: <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/dziady-dziady-poema-dziady-czesc-iii.html> [dostęp 29.01.2022].

Ćwiczenie 5

Przedstaw ewangeliczną historię, do której odwołuje się ks. Piotr.

Ćwiczenie 6

Nazwij ośnieżoną krainę północną, ku której wiodą drogi „całej Polski młodej” i określ jej położenie na mapie.

Ćwiczenie 7

Określ, kogo ks. Piotr miał na myśli, mówiąc: „cała Polska młoda”.

Ćwiczenie 8

Wytłumacz, kim jest „dziecię, które uszło”.

Ćwiczenie 9

Wyjaśnij, co oznacza stwierdzenie, że wskrzesiciel pochodzi „z matki obcej”.

((Adam Mickiewicz

Dziady. Część trzecia

Ach, Panie, już widzę krzyż – ach, jak długo, długo
Musi go nosić – Panie, zlituj się nad sługą,
Daj mu siły, bo w drodze upadnie i skona –
Krzyż ma długie na całą Europę ramiona,
Z trzech wyschłych ludów jak z trzech twardych drzew ukuty. –
Już wleką; już mój Naród na tronie pokuty
Rzekł: „Pragnę” – **Rakus octem, Borus żółcią poi**,
A matka Wolność u nóg zapłakana stoi.
Patrz – oto żołdak Moskal z kopiją przyskoczył
I krew niewinną mego narodu wytoczył

Cóżeś zrobił, najgłupszy, najsroższy z siepaczy!
On jeden poprawi się, i Bóg mu przebaczy.
Mój kochanek! Już głowę konającą spuścił, Wołając: „Panie! Panie! Za
coś mię opuścił!”
On skonał!

(Scena V, w. 44-59)

Źródło: Adam Mickiewicz, *Dziady. Część trzecia*, dostępny w internecie: <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/dziady-dziady-poema-dziady-czesc-iii.html> [dostęp 29.01.2022].

Ćwiczenie 10

Przedstaw ewangeliczną scenę, do której nawiązuje przywołany fragment.

Ćwiczenie 11

Wyjaśnij stwierdzenie: „krzyż ma długie na całą Europę ramiona”.

Ćwiczenie 12

Określ, kto w wykreowanej przez Mickiewicza scenie cierpi mękę na krzyżu.

Pochód na Sybir Artur Grottger, 1866

Źródło: Artur Grottger, Wikimedia Commons, olej na płótnie, domena publiczna.

Definicja: mesjanizm

nurt filozoficzny zainicjowany przez Józefa Hoëné-Wrońskiego¹, który po raz pierwszy użył tego terminu w 1831 roku; oznacza wiarę w posłannictwo dziejowe narodu polskiego oraz w nadejście przywódcy – indywidualisty (wykreowanego przez cierpienie narodu), który ustanowi nowy system wartości (prawo tworzenia i prawo postępu); człowiek ten powołany jest do wyższych celów i ma zwalczać zło na świecie; ów „pomazaniec Boży” (głoszący prawdy mesjaniczne) identyfikuje się z Bogiem w związku z wielką duchową przemianą i jest obrazem losu człowieka wybranego, odnajdującego swój finalny cel w wyzwoleniu od życia doczesnego (osiągnięcie nieśmiertelności); z mesjanizmem łączy się odnowa religijna, harmonijna wizja całkowitego unicestwienia zła moralnego, przewyciężenia kryzysu, wiara w szybkie nadejście Królestwa Bożego na ziemi, oczekiwanie zbawienia, lecz również krytyka Kościoła instytucjonalnego; mesjanizm wywarł ogromny wpływ na twórczość polskich romantyków (głównie Adama Mickiewicza i Zygmunta Krasińskiego oraz na poglądy filozoficzne [Augusta Cieszkowskiego](#)), z których każdy interpretował go w sposób odmienny; najwierniejszym jego wyznawcą był Mickiewicz, który wykorzystał podjętą przez Wrońskiego hipotezę o mesjanicznej misji Napoleona, a także wizję przyszłego pojednania Polski i Rosji; pierwszym polskim tekstem mesjanistycznym była *Mowa o narodowości Polaków* Kazimierza Brodzińskiego (1831), w której padło określenie narodu polskiego „dla ludzkości w Chrystusie cierpiącym”; w mesjanizmie filozoficznym główna zbawcza rola przypada jednostce, nie – zbiorowości, co odróżnia go od mesjanizmu narodowego, wyznawanego przez wybitnych twórców literatury romantycznej (Adama Mickiewicza, Juliusza Słowackiego, Zygmunta Krasińskiego)

Ciekawostka

„Zwyczaj odwoływania się do symboli religijnych dla wyrażenia uczuć patriotycznych jest od dawna rozpowszechniony i przyjmujemy jako utarte już powiedzenia, takie jak np. »męczeństwo narodu« czy »zmartwychwstanie narodu«. Pamiętać jednak należy, że to właśnie poezja romantyczna spopularyzowała takie zwroty. Dla Mickiewicza męczeństwo i zmartwychwstanie Polski nie były tylko porównaniami, zwrotami stylistycznymi. Poeta wierzył, że Opatrzność kieruje historią ludzkości, że w planach boskich naród polski ma własną misję do spełnienia. Misję tę pojmował na sposób rewolucyjny jako obalenie tyranów, wprowadzenie w życie ideałów braterstwa ludów. Polska – jak Chrystus – stawać się miała odkupicielem. Mesjaszem narodów.”
(Zofia Stefanowska, Posłowie do „Dziadów”, [w:], Adam Mickiewicz, *Dziady*, Warszawa 1973.)

Mesjanizm

W latach 30. XIX wieku dojrzały twórca polskiego romantyzmu (wyrosłego na klęsce powstania listopadowego, a skonfrontowanego z doktryną mesjanizmu) wykreował monumentalny katalog romantycznych mitów, współcześnie zbanalizowanych, a przez niektórych badaczy sprowadzanych do formuły „trucizny indoktrynacyjnej”. Wczesne literackie świadectwo Mickiewiczowskich fascynacji mesjanizmem – *Księgi narodu i pielgrzymstwa polskiego* (powstałe w okresie zbliżonym do III cz. *Dziadów*) – zawierają fundamentalne dla mesjanizmu Mickiewiczowskiego **imperatywy** narodowej powinności. Stanowią w obrazowym skrócie wykład dziejów ludzkości, zaprezentowany w symbolicznych analogiach: unii Polski i Litwy jako figury połączenia wszystkich ludów chrześcijańskich w imię wiary i wolności, męki Chrystusa jako figury upadku Polski i zmartwychwstania. Wątkiem kluczowym – na tle skrótovej panoramy dziejów powszechnych – są dzieje wolności („Na początku była wiara w jednego Boga i była Wolność na świecie”). Z umiłowaniem wolności poeta utożsamia wiarę w Boga, a z bałwochwalstwem – niewolę. Sugeruje przy tym, że losy Polaków wpisane są w los wszystkich narodów, a rozbiór Polski jest świadectwem zepsucia i niemoralności Europy. Mickiewicz udowodniał, że wolność jako dar Chrystusowy została Europie odebrana przez władców (czcicieli bałwanów), czego konsekwencją jest upadek narodu polskiego (który stał się ofiarą wrogów). Swój wywód kończył prorocstwem mesjanistycznym – wiarą, że naród polski – jak Chrystus – „zmartwychwstanie i uwolni wszystkie ludy Europy z niewoli”. Krystalizuje się więc następny aspekt powinności Polaków: uwolnienie wszystkich narodów europejskich! Warto przy tym zauważyć, że w *Księgach narodu* Mickiewicz ukazał społeczeństwo doskonałe, zgodne z wyobrażeniem o złotym wieku ludzkości, wskazał system patriarchalny, swobodę, równość. Ale w przypadku tekstu Mickiewiczowskiego podmiotem nie są Kościół ani religia, ani żadne konkretne wyznanie – jest nim naród.

Wieczór – zakładanie kajdan

Źródło: Aleksander Sochaczewski, 1923, domena publiczna.

Przeczytaj zamieszczone poniżej fragmenty. Zastanów się nad mesjaniczną wymową śmierci Wasilewskiego.

((Adam Mickiewicz

Dziady. Część trzecia

Wasilewski nie zemdłał, nie zwisnął, nie ciężał,
Ale jak padł na ziemię prosto, tak stężał.

Niesiony, jak słup sterczał i jak z krzyża zdjęte
Ręce miał nad barkami żołnierza rozpięte.

(Scena I, w. 265–69).

Źródło: Adam Mickiewicz, *Dziady. Część trzecia*, dostępny w internecie: <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/dziady-dziady-poema-dziady-czesc-iii.html> [dostęp 29.01.2022].

((Adam Mickiewicz

Dziady. Część trzecia

Kibitka w tłum wjechała; nim bicz tłumy przegnał,
Stanęli przed kościołem; i właśnie w tej chwili
Słyszałem dzwonek, kiedy trupa przewozili
Spojrzałem w kościół pusty i rękę kapłańską
Widziałem, podnoszącą ciało i krew Pańską,
I rzekłem: Panie! Ty, co sądami Piłata
Przelałeś krew niewinną dla zbawienia świata,
Przyjm tę spod sądów cara ofiarę dziecinną,

Nie tak świętą i wielką, lecz równie niewinną.

(Scena I, w. 280–288)

Źródło: Adam Mickiewicz, *Dziady. Część trzecia*, dostępny w internecie: <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/dziady-dziady-poema-dziady-czesc-iii.html> [dostęp 29.01.2022].

Ćwiczenie 13

Wyjaśnij, jakie znaczenie ma fakt, że w tym samym momencie wzrok Sobolewskiego padł na „kościół pusty”, w którym ksiądz odprawiał mszę, i na plac więzienny, gdzie carscy żandarmi prowadzili młodzież do kibitek.

Ćwiczenie 14

Określ, czego symbolem jest kibitka.

Ćwiczenie 15

Na podstawie przywołanego fragmentu zinterpretuj wyrażenie *deifikacja ofiary dziecinnej*.

Przeczytaj poniższy fragment III cz. *Dziadów*, a następnie wykonaj polecenia.

Adam Mickiewicz

Dziady. Część trzecia

Widzę – to Matka Boska – cudowny blasku!

Pogląda na mnie, bierze wianek w dłonie,

Podaje Jezusowi, a Jezus dziecię

Z uśmiechem rzuca na mnie kwiecie –

Jak wypiękniały kwiatki – jak ich wiele – krocie,
A wszystkie w przelocie
Szukają na powietrzu siebie,
Moje kochanki!

(Scena IV, w. 54–60)

Źródło: Adam Mickiewicz, *Dziady. Część trzecia*, dostępny w internecie: <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/dziady-dziady-poema-dziady-czesc-iii.html> [dostęp 29.01.2022].

Ćwiczenie 16

Zaznacz prawidłowe dokończenie zdania. Przywołany fragment dotyczy widzenia...

☐ Marceliny.

☐ Ewy.

☐ ks. Piotra

☐ Konrada.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 17

Wskaż miejsce tego zdarzenia.

☐ cela Konrada

☐ dom pod Lwowem

☐ Ostra Brama

☐ cela ks. Piotra

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 18

Wyjaśnij, w jakim sensie widzenie to koresponduje z mesjanicznym przesłaniem ks. Piotra.

W *Widzeniu ks. Piotra* występuje analogia między cierpieniem Chrystusa i cierpieniem uciemięzonego narodu. W wizji księdza dramat młodego pokolenia Polaków kojarzy się z losem dzieci, które Herod w obawie przed władzą nadchodzącego Mesjasza skazał na zagładę. Mickiewicz sugeruje, że sytuacja młodych Polaków stała się beznadziejna. Konsekwencją zesłania na Sybir jest powolne umieranie, zarówno w sensie fizycznym, jak i duchowym. Ten pesymistyczny, porażający w swej wymowie obraz rzeczywistości rozświeśla prorocstwo o dziecięciu, które uszło z życiem i rośnie na zbawcę i wskrzesiciela narodu. Przed oczami księdza rozpościera się symbol Golgoty. Upersonifikowany naród występuje w roli niewinnie skazanego i umęczonego Chrystusa. Jednocześnie pojawia się sugestia narodowego zmartwychwstania. Mistyczny finał tej sceny rozgrywa się przy dźwiękach wielkanocnej pieśni, podczas której naród – podniesiony do roli Mesjasza – skonał (lecz zmartwychwstanie). Widzenie zamyka optymistyczna zapowiedź nadejścia zbawiciela narodu, którego imię „czterdzieści i cztery” zostaje wymienione dwukrotnie. Ksiądz Piotr kreuje koncepcję **historiozoficzną**, według której narody zrzucą z siebie jarzmo tyranii i nastąpi przewrót, który zapoczątkuje nową erę. Widzenie zawiera również krytykę narodów europejskich, które obojętnie patrzyły na polskie dążenia niepodległościowe.

Widzenie

Przeczytaj wiersz Mickiewicza, a następnie wykonaj polecenia.

((Adam Mickiewicz

Widzenie

Dźwięk mię uderzył – nagle moje ciało,
Jak ów kwiat polny, otoczony puchem,
Prysło, zerwane anioła podmuchem,
I ziarno duszy nagie pozostało.
I zdało mi się, żem się nagle zbudził

Ze snu straszego, co mię długo trudił.
I jak zbudzony ociera pot z czoła,
Tak ocierałem moje przeszłe czyny,
Które wisiały przy mnie, jak łupiny
Wokoło świeżo rozkwitłego zioła.
Ziemie i cały świat, co mię otaczał,
Gdzie dawniej dla mnie tyle było ciemnic,
Tyle zagadek i tyle tajemnic,
I nad którymi jam dawniej rozpaczał, –
Teraz widziałem jako w wodzie na dnie,
Gdy na nią ciemną promień słońca padnie.
Teraz widziałem całe wielkie morze,
Płynące z środka, jak ze źródła, z Boga,
A w nim rozlana była światłość błoga.
I mogłem latać po całym przestworze,
Biegać, jak promień, przy boskim promieniu
Mądrości bożej; i w dziwnym widzeniu
I światłem byłem, i źrenicą razem.
I w pierwszym, jednym, rozlałem się błysku
Nad przyrodzenia całego obrazem;
W każdy punkt moje rzuciłem promienie,
A w środku siebie, jakoby w ognisku,
Czułem od razu całe przyrodzenie.
Stałem się osią w nieskończonym kole,
Sam nieruchomy, czułem jego ruchy;
Byłem w pierwotnym żywiołów żywiole,
W miejscu, skąd wszystkie rozchodzą się duchy,
Świat ruszające, same nieruchome:
Jako promienie, co ze środka słońca
Leją potoki blasku i gorąca,
A słońce w środku stoi niewidome.
I byłem razem na okręgu koła,
Które się wiecznie rozszerza bez końca

I nigdy bóstwa ogarnąć nie zdoła.
I dusza moja, krąg napęniająca,
Czułem, że wiecznie będzie się rozżarzać,
I wiecznie będzie ognia jej przybywać;
Będzie się wiecznie rozwijać, rozpływać,
Rosnąć, rozjaśniać, rozlewać się – stwarzać,
I coraz mocniej kochać swe stworzenie,
I tym powiększać coraz swe zbawienie.
Przeszedłem ludzkie ciała, jak przebiega
Promień przez wodę, ale nie przylega
Do żadnej kropli: wszystkie na wskroś zmaca,
I wiecznie czysty przybywa i wraca,
I uczy wodę, skąd się światło leje.
I słońcu mówi, co się w wodzie dzieje.
Stały otworem ludzkich serc podwoje,
Patrzyłem w czaszki, jak [alchymik](#) w słoje.
Widziałem, jakie człek żądze zapalał,
Jakiej i kiedy myśli sobie nalał,
Jakie lekarstwa, jakie trucizn wary
Gotował skrycie. A dokoła stali
Duchowie czarni, aniołowie biali,
Skrzydłami studząc albo niecąc żary,
Nieprzyjaciele i obrońcy duszni,
Śmiejąc się, płacząc – a zawsze posłuszni
Temu, którego trzymali w objęciu,
Jak jest posłuszna piastunka dziecięciu
Które jej ojciec, pan wielki, poruczy,
Choć ta na dobre, a ta na złe uczy.

Źródło: Adam Mickiewicz, *Widzenie*, [w:] tegoż, *Dzieła*, t. 1, Warszawa 1993, s. 407–409.

Ćwiczenie 19

Określ, jaka sytuacja została zilustrowana w *Widzeniu*.

Ćwiczenie 20

Wymień właściwości duszy, które można dostrzec po tym, jak „z ciała wyleciała”.

Ćwiczenie 21

Utwór Mickiewicza koresponduje ze znaną pieśnią średniowieczną. Podaj jej tytuł.

Ćwiczenie 22

Zastanów się, czy dusza podmiotu lirycznego ma cechy proroka lub geniusza romantycznego (w trakcie aktu stwarzania). Uzasadnij swoje zdanie.

Przeczytaj fragment utworu Juliusza Słowackiego, zwróć uwagę na nawiązania do tematyki *Dziadów*.

Podróż do Ziemi Świętej

((Juliusz Słowacki

Podróż do Ziemi Św. z Neapolu

Pieśń IX (fragment)

Czy nie widzicie, żem chory – szatanizm,
Bajronizm – siedem mnie dręczy boleści;
Wierzę w religię mas – w republikanizm,
W postęp... a nawet... wierzę w te czterdzieści
Cztery... choć nie wiem, co ta liczba znaczy,
Ale w nią wierzę jak w dogmat... z rozpacz.

Źródło: Juliusz Słowacki, *Podróż do Ziemi Św. z Neapolu*, [w:] tegoż, *Dzieła wybrane*, Wrocław 1979.

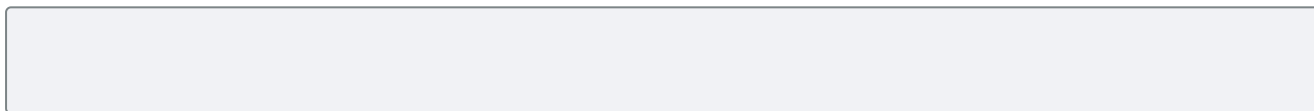
Ćwiczenie 23

Zinterpretuj wypowiedź Juliusza Słowackiego. Skąd może wynikać jego sceptycyzm wobec dramatu Adama Mickiewicza?

Zadaniowo

Polecenie 1

Do dziś badacze nie rozszyfrowali znaczenia liczby czterdzieści cztery. Spróbuj opracować własną koncepcję. Możesz zainspirować się dotychczasowymi kierunkami badań, np. dopatrywano się kontekstu biblijnego albo zaszyfrowanych inicjałów Adama Mickiewicza.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.